

„Druhé pohlaví“ s otevřeným koncem

Simone Beauvoirová: Druhé pohlaví (výbor)

Praha, Orbis 1966, 475 s.

překlad Josef Kostohryz a dr. Hana Uhlířová.

Výbor uspořádal a doslov a předmluvu napsal doc. dr. Jan Patočka.

**Simone de Beauvoirová: Druhé pohlaví
(2 sv.)**

Bratislava, Obzor 1967, 179 + 475 s.

překlad Viera Millerová.

Le deuxième sexe vyšlo poprvé v nakladatelství Gallimard v Paříži před čtyřiceti pěti lety. Otevřelo dokořán téma vztahu ženy a muže, aby se už nezavřelo. Stalo se jednou z biblí novodobého feminismu, neboť položilo snad všechny otázky, které strukturu feministického uvažování tvoří, takže mnohá další feministická díla jen zkoumala dál v některém ze směrů, které Beauvoirová naznačila.

Sama se za feministku nepovažovala, k feminismu své doby se stavěla kriticky – ovšem jen proto, že ho považovala za povrchní! Vytýkala mu jednak, že se snaží bagatelizovat rozdíl mezi mužem a ženou, jednak, že zůstává v půli cesty, ve fázi „negativní smělosti“. Pro Beauvoirovou není jiný cíl než absolutní: aby ženy „byly účastny lidského spolubytí“ (s. 24). To zároveň předpokládá, aby do dna prozkoumaly a vyjevily odlišnost ženského údělu a ženské zkušenosti, aby promluvily. Proto píše tuto knihu: zdá se jí neúnosné, aby o ženě donekonečna filosofovali jen muži. Mottem knihy je citát francouzského feministy ze 17. století Poulaina de la Barre: „Vše, co kdy muži napsali o ženách, musí být podezřelé, protože jsou i soudci i souzenými“ (s. 16). První vlna nového feminismu se chopila její teze, že ženy se mohou účastnit „říše svobody“ jen tehdy, převezmou-li svůj díl veřejné odpovědnosti za osudy lidstva. Druhá vlna západního feminismu, datující se přibližně od začátku osmdesátých let, která vynesla nahoru druhou variantu zvýznamnění ženy – zdůrazněním hodnoty její odlišnosti –, byla ve znamení kritického vyrovnání se s Beauvoirovou, diskuse ovšem není uzavřena.

Kniha *Druhé pohlaví* si tedy svůj veřejný život v západních společnostech vybrala takřka

do dna – s námi se však téměř minula, až na krátký, ale intenzivní okamžik setkání v čase i souvislostech Pražského jara. Nabízí se samozřejmě otázka, je-li toto minutí definitivní, je-li pro nás tato kniha skutečně „passé“, je-li zastaralá či překonaná. Připomeňme si ono krátké veřejné vystoupení *Druhé pohlaví* u nás koncem šedesátých let. Okamžik, kdy se po sedmnácti-osmnáctiletém zpoždění dočkalo svého prvního a posledního vydání v češtině a slovenštině, byl pozoruhodný tím, že kniha byla již natolik slavná, že ji bylo třeba brát vážně, její feministická kanonizace na ni však teprve čekala, a proto jí přijetí knihy nemohlo být ovlivněno ani pozitivně, ani negativně.

Slováci a Češi vyjádřili respekt k tomuto dílu rozdílným způsobem. Slováci knihu přeložili v plném rozsahu včetně dedikace, ale bez sebemenšího dodatku. České vydání s neobyčejnou péčí připravil Jan Patočka: je opatřeno předmluvou, čtrnáctistránkovým doslovem, poznámkou o autorce a věcným rejstříkem. Patočka však zároveň celý text zkrátil o více než jednu třetinu vypuštěním některých kapitol a stručným shrnutím jiných, přičemž výsledek je ambivalentní: vyzvedl „hlavní“ teze, aby prezentoval *Druhé pohlaví* jako významnou filozofickou, přesněji existencialisticky filozofickou událost, ale zároveň vyrobil digest, který potlačil pasáže relevantní z jiných hledisek – jako např. polemiku Beauvoirové s marxismem a psychoanalýzou nebo informaci o tom, jak Napoleonův kodex na sto let zbrzdil ženskou emancipaci, ke škodě věci také drasticky zkrátil pasáže zabývající se historií feminismu a antifeminismu, která coby povětšinou mužský spor sahá až do 16. století a o které je tak málo známo.

Pokud jde tedy o práci „s klasikem“, mají dnešní slovenští čtenáři větší štěstí. Patočkovu zpracování je však neocenitelným svědectvím o předfeministické recepci Beauvoirové ale spoň části naší inteligence. Patočka kupodivu přijímá její nejradikálnější „feministické“ teze, patrně aniž by je – podobně jako ona – jako takové cítil. Její počin přirovnává k Hegelovu: „čtenář Beauvoirové spatřuje opět jiný aspekt lidského odcizení – odcizení ženy jako svobodné bytosti mužským živlem, odcizení, které přestože má historický původ, je s to zasáhnout až do přírodního základu lidské existence, do

biologických a psychologických struktur“ (s. 396-397). V kontextu vývoje francouzského existencialismu označuje *Druhé pohlaví* za „nejpozoruhodnější plod obratu ke konkrétnímu životu, k historii a sociologii“ (s. 395). Vztah mezi mužem a ženou považuje za jednu z nejhlubších otázek lidskosti. Proto také ze všech sil hájí odvážnost i rozsah zaměření Beauvoirové na tělesnost a sexualitu ženy proti mravokárcům: „Není zajisté nemravnost rozebírat filozoficky nepochybnou skutečnost, že člověk je tvor tělesný, což znamená jedním dechem: určený svým pohlavím, a že tato určenost platí pro obě pohlaví stejně, právě tak jako nedílnost duchovní existence, tj. svobody, od pouhé instinktivnosti, imanence v ryze vitální sféře. Rozlišovat zde role, přisuzovat jedinému pohlaví za úřed svobodu, překonávání a transcendenci, a druhé konfinovat do imanence je právě ona velká historická lež, kterou Beauvoirová odhaluje jak v reálném společenském životě od prvopočátků, tak i ve všem zdánlivém zbožňování ženy v mýtech, které okolo ní upředl a jí vnutil muž svou obrazností, svou převahou, svou mocí“ (s. 398).

Západní diskuse kolem *Druhého pohlaví* dává zvláštní možnost uvědomit si obecný posun hodnot. Jestliže Beauvoirová ještě přijímá v duchu existencialistické perspektivy absolutní nadřazenost transcendence nad imanencí, která ji vede takřka k odsudku života ženy, konec sedmdesátých a začátek osmdesátých let se zhodnocováním „žitého světa“ a „každodennosti“, ale především novým uvědoměním ceny života a jeho zachování, s sebou nese i zhodnocení ženského zkušenostního horizontu. Účast v mužském světě už se také nejeví tak lákavá: může též znamenat, že ženy se stanou „komplicem ničení“. Když Beauvoirová hledá existencialistickou odpověď na tu nejtěžší otázku, proč ženy přijaly svou pozici toho Druhého, a tedy mužovu nadvládu, uvažuje takto: „to, co má pro člověka nejvyšší cenu, není život, ... tento život má sloužit cílům, které jsou důležitější než on sám. Nejhorší prokletí, které leží na ženě, je to, že je vylou-

čena z válečných výprav. Člověk se nepozdvihuje nad zvíře tím, že dává život, nýbrž tím, že ho dovede dát v sázku.“ Svě rozluštění uzavírá: „V samém jádře své bytosti nachází žena potvrzení mužových nároků. Spolu s muži oslavuje mužské úspěchy a vítězství. Jejím neštěstím je, že biologicky byla určena, aby obnovovala život, když přece ani v jejích očích čistý život sám o sobě není odůvodněn...“ (s. 28). Zdá se, že sám základ jejích úvah je dnes podstatně zpochybněn.

Abychom tuto diskusi mohli kvalifikovaně sledovat, potřebujeme znát její historii. Jsme ve stadiu, kdy si naše obecné povědomí ještě neosvojilo to, co chtěla Beauvoirová sdělit především: že pojmy „muž“ a „žena“ jsou do značné míry historickými konstrukty. Málokdo si uvědomuje, že tu máme co činit s dalším tématem, které se v období normalizace podařilo suspendovat, a dokud bude tato suspenzace akceptována a reprodukována, reprodukuje se zároveň i ztráta určité – kulturní – citlivosti.

Druhé pohlaví pojednává snad všechny stránky problému rodu: mýty, determinaci rolí v konkrétních společnostech, v západní kultuře zejména, socializaci podle pohlaví, ženinu roli mateřskou a pracovní v historickém pohledu, sexuální zrání ženy, vnitřní konflikty matky-manželky-milenky a podobně. Kniha má dvě hlavní části: *Dějiny a Zkušenost* – ty pak zahrnují další podkapitoly. *Dějiny* analyzují vznik patriarchátu a hierarchie pohlaví a opírají se o impozantní faktografický materiál. Jsou mimo jiné stále cenným zdrojem odkazů k autorům, kteří se nějak dotkli problému rodu. Oddíl *Zkušenost*, rozsahem dvojnásobný, popisuje a bohatě dokládá literárními výpověďmi, záznamy psychiatrických případů a podobně, tělesný a duševní život ženy, zejména zvláštnosti její sexuální zkušenosti od dětství přes dospívání po život vdané ženy. *Druhé pohlaví* by si zasloužilo nová vydání. České tentokrát v úplném znění, slovenské doplněné o základní informace.

Hana Havelková